

Підготовка громадян України до національного спротиву: завдання з військово-патріотичного виховання та її роль в системі підготовки воєнних кадрів

Preparation of Ukrainian Citizens for National Resistance: Tasks of Military-Patriotic Education and Its Role in the System of Military Personnel Training

Євген Камалов

Evgen Kamalov

Доктор філософії, доцент, докторант, e-mail: kamalov_evgen@ukr.net

PhD, Associate Professor, Doctoral Researcher, e-mail: kamalov_evgen@ukr.net

Національний університет оборони України, м. Київ, Україна

National Defence University of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Received: December 14, 2025 | Revised: December 25, 2025 | Accepted: December 31, 2025

УДК 37.015.31:355.45

DOI: <https://doi.org/10.33445/sds.2025.15.6.6>

Мета роботи. Визначення пріоритетних напрямів розвитку військово-патріотичного виховання з метою підвищення якості підготовки громадян України до національного спротиву на основі аналізу сучасного стану військово-патріотичного виховання в Україні та порівняльного вивчення кращих практик провідних держав — членів НАТО та Європейського Союзу в умовах збройної агресії.

Метод дослідження. Дослідження ґрунтується на комплексному методологічному підході, що включає аналіз нормативно-правових актів України, порівняльний аналіз зарубіжного досвіду, історико-періодизаційний і системно-структурний методи, а також узагальнення й логіко-аналітичне осмислення наукових підходів і практичного досвіду.

Результати дослідження. Установлено, що військово-патріотичне виховання є ключовою складовою системи підготовки громадян до національного спротиву та визначальним чинником формування їхньої готовності й здатності до захисту Вітчизни. Обґрунтовано необхідність його системної, технологізованої та ціннісно орієнтованої організації з урахуванням кращих міжнародних практик і національної специфіки.

Теоретична цінність дослідження. Теоретична цінність полягає в уточненні наукових уявлень про військово-патріотичне виховання як інтегральний елемент національного спротиву та системи підготовки воєнних кадрів, а також у розширенні концептуального розуміння його ролі в забезпеченні національної безпеки.

Практична цінність дослідження. Результати дослідження можуть бути використані органами державного управління, сектору безпеки і оборони та закладами освіти для вдосконалення державної політики, програм і методик військово-патріотичного виховання та підготовки громадян до національного спротиву.

Тип статті. Науково-аналітична та концептуальна, з елементами порівняльного аналізу.

Purpose. The purpose of the study is to identify priority directions for the development of military-patriotic education in order to improve the quality of preparing citizens of Ukraine for national resistance, based on an analysis of its current state in Ukraine and a comparative examination of best practices in leading NATO and European Union member states under conditions of armed aggression.

Method. The research applies a comprehensive methodological approach that includes analysis of Ukrainian legal and regulatory acts, comparative analysis of foreign experience, historical periodization, system and structural analysis, and logical generalization of scientific and practical findings.

Findings. The study finds that military-patriotic education is a key component of the national resistance training system and a decisive factor in shaping citizens' readiness and ability to defend the state. The necessity of its systematic, technologized, and value-oriented organization, adapted to national conditions and international best practices, is substantiated.

Theoretical implications. The theoretical contribution lies in refining the understanding of military-patriotic education as an integral element of national resistance and military personnel training, as well as in expanding its conceptual role within the national security framework.

Practical implications. The findings may be used by public authorities, the security and defense sector, and educational institutions to improve policies, programs, and methodologies for military-patriotic education and national resistance training.

Paper type. Analytical and conceptual research article with elements of comparative analysis.

Ключові слова: національний спротив, підготовка громадян України, патріотизм, національно-патріотичне виховання, військово-патріотичне виховання, підготовка воєнних кадрів.

Key words: National Resistance, Preparation of UKRAINIAN Citizens, Patriotism, National-Patriotic Education, Military-Patriotic Education, Military Personnel Training.

Вступ

Військово-патріотичне виховання, як складова національно-патріотичного виховання, набуло особливої актуальності і пріоритетності в системі підготовки громадян України до національного спротиву саме під час “гібридної” російсько-української війни з 2014 року – по теперішній час, де-факто, війни за українську ідентичність. Безумовно, проблематика військово-патріотичного виховання (далі – ВПВ) є багатоаспектною і багатовекторною, так як характеризується постійними впливами непередбачуваних змін у часі й просторі, а також чинників зовнішнього і внутрішнього середовищ на хід відбиття російської агресії (підготовка мобілізаційного ресурсу з метою створення всеохоплюючої оборони держави). Проблемні питання ВПВ потребують комплексного вирішення, що передбачає поряд з усіма заходами обов’язкову технологізацію як цілісне системне явище, всебічне забезпечення та гарантії якості підготовки громадян України, набуття ними відповідних компетентностей для готовності та здатності захищати Вітчизну.

Діючі Укази Президента України, постанови Кабінету міністрів України акцентують увагу на актуальності та пріоритетності ВПВ в системі підготовки громадян України до національного спротиву та підготовці воєнних кадрів за певними принципами, а саме: державної спрямованості, пріоритету гуманістичних і демократичних цінностей, повазі до конституційних прав і свобод людини і громадянина, вихованні молоді на патріотичних, історичних та бойових традиціях українського народу, узгодженості змісту, форм і методів допризовної підготовки та виховної роботи [1, 2]. Це підкреслює важливість ВПВ в системі підготовки громадян України до національного спротиву для відбиття збройної агресії російської федерації.

Є цілком очевидним і закономірним, що в Указі Президента України [1] було передбачено концепцію національно-патріотичного виховання молоді, як однієї з головних складових національної безпеки України. А в Постанові Кабінету Міністрів України [2] чітко визначено, що в Державних стандартах базової середньої та профільної середньої освіти, програмах, підручниках та навчально-методичних посібниках, методичних рекомендаціях пріоритетність має надаватися виключно принципу патріотизму (громадянин-патріот). Наведені приклади сучасних нормативно – правових актів черговий раз підкреслюють пріоритетність і важливість ВПВ в підготовці громадян України до національного спротиву.

Метою статті є – визначення пріоритетних напрямків розвитку ВПВ для підвищення якості підготовки громадян України до національного спротиву, на основі аналізу стану ВПВ, як в провідних країнах НАТО, так і в умовах відбиття збройної агресії російської федерації.

Теоретичні основи дослідження

Сучасний стан, зміст, проблемні питання ВПВ, як складової національно-патріотичного виховання (далі – НПВ) досліджували ряд українських вчених, зокрема: Бех І.Д., Осьодло В.І., Мулява В.Д., Хміляр О.В., Ягупов В.В. Відомі українському загалу вчені, за своїми висновками стверджують, що існує певна прогалина в дослідженні військово-патріотичних мотиваційних аспектів, що впливають на прийняття молоддю рішення щодо особистої підготовки в системі підготовки громадян України до національного спротиву [3].

Значний внесок у вирішенні даної проблематики ВПВ належить таким авторитетним українським науковим дослідникам як: Тимчик М.В., Зубалій М.Д., Журба К.О., Бінецький Д.О., Касіч Н.П., Кузора І.В. [4]. У зазначеному посібнику науковцями розкрито сучасний стан ВПВ, ряд проблемних питань учнів закладів загальної середньої освіти (далі- ЗСО) в умовах ідейно-світоглядної конфронтації, уточнено складові компоненти ВПВ учнів старших класів ЗСО, представлено критерії та показники визначення рівнів ВПВ підлітків, висвітлено методики ВПВ молодших і старших підлітків у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності і фізкультурно-масової роботи. Разом з тим слід відзначити, що питання готовності та здатності захищати

Вітчизну, володіння знаннями з загальновійськової підготовки, вивчення бойових традицій українського народу, історії українського війська в навчальному посібнику розкриті побіжно.

Український науковець Малиношевський Р.В. у своєму виданні [5] розкриває стратегічні напрями і пріоритети ВПВ дітей та молоді саме в умовах “гібридної” російсько-української війни та в повоєнний час. Крім всього, автор висвітлює інституційні, інфраструктурні, виховні та соціокультурні виклики воєнного стану та повоєнного відновлення країни, наголошуючи на організаційно-правових засадах сучасного ВПВ дітей та молоді, виокремлюючи його основні принципи та методологічні основи, ключові способи виховання почуття патріотизму у дітей та молоді. Але, на жаль, питання розвитку військово-патріотичного виховання громадян України до національного спротиву на етапі підготовки до участі в національному спротиву та військової служби під час мобілізації в державі розглянуто поверхнево.

Дослідник Лозаренко С.С. у своїй науковій статті [6] обґрунтував пріоритетність ВПВ у навчально-виховному процесі освітніх закладів. Закцентував увагу на тому, що ВПВ необхідно проводити систематично та структуровано в рамках постійної бойової готовності до захисту України. Автор зазначив, що ВПВ повинно бути чітко організовано з молодим поколінням щоб сформувати військово-прикладні навички, в умовах сприятливого психоемоційного клімату та належної фізичної підготовки до проходження у майбутньому військової служби у ЗС України.

У своєму виданні відомі українські вчені Грищенко С.В., Ілішова О.М., Єфімов Д.В., Макогончук Н.В. [7] науково обґрунтовують актуальність і пріоритетність ВПВ, як складової НПВ учнів ЗСО та закладів позашкільної освіти. Доводять, що ВПВ є одним із важливих напрямів діяльності держави щодо формування національної свідомості на основі українських національних цінностей. ВПВ є важливим чинником громадянської освіти, визначають перспективи розвитку підготовки молоді в системі обороноздатності держави.

Результати

Відповідно до Закону України [8] впровадження системи підготовки громадян України до національного спротиву відбулося з початку 2022 року. Згідно Закону відповідна система включає організаційні та правові засади національного спротиву, основи підготовки та проведення відповідної підготовки. Відповідно, стаття 3 безпосередньо вказує що одним із завдань є ВПВ.

Так, Постановою Кабінету Міністрів України [9] було затверджено програму, де відзначено важливість саме ВПВ, як одного із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства в розвитку національної свідомості на основі національних цінностей, формування у громадян почуття патріотизму, утвердження української національної та громадянської ідентичності, поваги до Конституції і законів України, готовності до виконання обов'язку із захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. З метою реалізації ключових положень відповідної програми в напрямку підготовки громадян України до національного спротиву та підготовки населення в системі підготовки воєнних кадрів виникає потреба в системному аналізі організації та проведення ВПВ на вказаному напрямку. Але перш ніж перейти до системного аналізу специфіки та провідних ознак ВПВ, доцільно дослідити та порівняти стратегії ВПВ за кращими практиками провідних держав Європейського Союзу та держав - членів НАТО.

Важливим аналізом ВПВ з підготовки громадян до національного спротиву є вивчення досвіду ВПВ в підготовці населення Сполучених Штатів Америки (далі – США).

Загально відомо, що ВПВ в США не є такою централізованою державною програмою, в порівнянні з цільовою програмою нашої держави, а скоріше “ненав'язливим” патріотичним вихованням інтегрованим у систему освіти, культуру, громадське життя та систему підготовки воєнних кадрів. Воно поєднує виховання почуття громадянської відповідальності, поваги до

національних символів та історії, а також добровільну участь у військових та громадських ініціативах, підготовкою молоді до майбутньої служби в збройних силах.

ВПВ у системі підготовки воєнних кадрів зосереджено на тому, що з дитинства американських дітей навчають поважати державні символи та державність країни, такі як прапор (зокрема, для прикладу – щоденна Присяга вірності – Pledge of Allegiance), гімн та збройні сили, які символізують силу та захист (елементом якого є орлан на гербі). Деякі навчальні заклади (військові школи, окремі чартерні школи) мають спеціалізовані програми підготовки молоді з поглибленим вивченням військової історії та громадянських обов'язків під час виконання завдання в “воєнний час” [10].

Існують програми, пов'язані зі збройними силами, такі як Корпус підготовки офіцерів запасу Reserve Officers' Training Corps (далі – ROTC) у коледжах та університетах, а також молодіжні кадетські програми Junior Reserve Officers Training (далі – JROTC) у середніх школах. Ці програми пропонують військове навчання та дисципліну, одночасно сприяючи розвитку лідерських якостей та громадянської відповідальності під час служби в збройних силах.

Програма JROTC є ключовою федеральною програмою, що діє в більшості середніх шкіл по всій країні. Її основна місія – “мотивувати молодь бути кращими громадянами”. Вона була започаткована законом про оборону ще у 1916 році з метою навчання учням 9-12 класів цінностей громадянськості, служіння державі, особистої відповідальності та успіху через створення спеціалізованих військових класів у звичайних школах по всій країні. Програма пропонує учням військову підготовку, але вона не є обов'язковою, а є добровільним вибором. JROTC діє як окрема програма в межах шкіл, що дозволяє учням навчатися без обов'язку служити в армії. Навчальний план охоплює лідерство, фізичну підготовку, надання першої допомоги, американську історію та державне управління, а також військові звичаї та стройову підготовку [11].

Програма ROTC підготовки офіцерів запасу в Збройних силах США реалізовується в коледжах та університетах країни. Вона готує майбутніх офіцерів, пропонуючи стипендії, стипендіальні виплати та курси лідерства. Програма є чотирирічною, складається з базового та розширеного курсів та після закінчення випуску надає офіцерський ранг молодшого лейтенанта. Включає класні заняття, польові навчання, тренінги з лідерства та фізичну підготовку. Курси військової науки проходять паралельно з основною спеціальністю студента [12].

Існують також приватні військові школи-інтернати, які працюють за військовим принципом і виховують дисципліну, честь, обов'язок та командний дух з раннього віку, але вони не є частиною основної державної освітньої системи.

В США функціонує численна плеяда громадських організацій та ветеранських об'єднань. Вони відіграють велику роль у підтримці патріотичних цінностей (як для прикладу – VFW Auxiliary та American Legion Auxiliary), проводять заходи присвячені пам'ятним датам, організують конкурси есе, молодіжні лідерські програми та церемонії пошани прапора, вшанування ветеранів та проводять професійну орієнтацію щодо майбутнього місця служби в збройних силах США [13].

Американська культура активно просуває патріотизм через національні свята (День незалежності, День ветеранів, День пам'яті), паради, церемонії та публічну демонстрацію прапора. Вступ до лав Збройних сил часто розглядається як один із найвищих проявів патріотизму та служіння країні.

Отже як ми бачимо з аналізу вищезазначеного, велика увага приділяється ВПВ в складовій підготовці цивільного населення США і є пріоритетним державним завданням.

Не менш цікавим прикладом є досвід ВПВ в підготовці населення Сполученого королівства Великої Британії та Північної Ірландії (далі – Велика Британія). У Великій Британії не існує єдиної обов'язкової державної системи військово-патріотичного виховання у формі подібній до деяких інших країн, як наприклад, в Україні. Натомість, формування якостей

громадянина-патріота відбувається через поєднання громадянської підготовки, добровільних молодіжних військових організацій (кадетських корпусів), волонтерських організацій з підготовки населення до дій в екстремальних умовах та загального “відчуття гордості” за країну що культивується різними шляхами.

На відміну від України, де військово-патріотичне виховання в системі підготовки громадян є складною системою, що охоплює освіту, сім'ю, громадські організації та державні структури підготовки населення до всеохоплюючої оборони у випадку збройної агресії, у Великій Британії цей процес є більш децентралізованим. Український підхід робить акцент на формуванні оборонної свідомості, готовності та здатності захищати Вітчизну, в той час як британський підхід базується на вихованні громадянської свідомості та лояльності до держави через різні механізми.

Добровільні уніформовані молодіжні військові організації (кадетські корпуси – Cadet Forces), які часто пов'язані зі школами та фінансуються Міністерством оборони, відіграють значну роль у ВПВ. Вони пропонують підліткам (зазвичай з 12 років) військову підготовку, заняття спортом та розвиток лідерських якостей. Участь у них є добровільною і не зобов'язує до подальшої військової служби.

Отже, основним механізмом, який використовує Міністерство оборони Великої Британії для ВПВ під час підготовки молоді складають чотири основні гілки: одна з найбільших молодіжних організацій – Армійські кадети (Army Cadet Force – ACF) [14], орієнтована на пригоди, навички лідерства, польову підготовку та першу допомогу, відкрита для молоді 12-18 років; Об'єднані кадетські сили (Community Cadet Forces – CCF) [15] діють безпосередньо в школах (як приватних, так і державних) і пропонують учням 13-18 років різноманітні військові та пригодницькі заходи; Морські кадети (Sea Cadet Corps) [16] та Кадети Королівських ВПС (Air Training Corps) [17] які фокусуються на відповідних видах військ.

Неоднозначним і важливим у ВПВ в підготовці молоді є вплив збройних сил на освіту. Представники збройних сил мають доступ до освітньої системи, корегують програми підготовки, проводять презентації та інші заходи в школах та коледжах щоб інформувати молодь про можливості підготовки та майбутньої служби та “встановити зв'язок населення з тими, хто її захищає”.

Таким чином, британський підхід до ВПВ в підготовці населення полягає у вихованні патріотизму через дію, цінності та служіння (“Служба нації”), а не через абстрактні лекції чи пропаганду.

Безумовно корисним і актуальним є вивчення досвіду ВПВ в підготовці населення провідної європейської країни – Федеративної Республіки Німеччини (далі – Німеччина).

У Федеративній Республіці Німеччина відсутня система “військово-патріотичного виховання в системі підготовки населення” у традиційному розумінні, як це може реалізовуватися в інших країнах. Історичний досвід нацистського періоду та переосмислення націоналізму після Другої світової війни призвели до формування іншого підходу, який зосереджений насамперед на “конституційному патріотизмі” (*нім. Verfassungspatriotismus*) та активній громадянській позиції. Важливим елементом шкільної програми підготовки молоді та позашкільної роботи є інтенсивна громадянська освіта (*politische Bildung*). Вона спрямована на формування критичного мислення, розуміння політичних процесів, прав людини, історії (включаючи ретельний аналіз злочинів нацизму) та залучення до демократичного життя. У закладах освіти немає цілеспрямованої мілітаризації чи пропаганди військової служби. Бундесвер (Збройні сили Німеччини) є “парламентською армією” під жорстким демократичним контролем і його роль обговорюється в контексті забезпечення миру, участі в міжнародних місіях та захисту демократичних цінностей. Тому основна увага ВПВ в підготовці молоді не розглядається в контексті готовності до збройної агресії.

Концепція “Внутрішнє лідерство” (Innere Führung) [18] є “корпоративною філософією” Бундесверу та закладає моральну основу військової служби. Вона поєднує військову дисципліну з принципами демократії, прав людини та верховенства права. Основна мета – надати військовослужбовцям моральну та етичну базу для виконання службових обов'язків, а також спонукати їх до етичної та політичної освіти.

Не менш важливим є вивчення досвіду ВПВ населення Республіки Франція (далі – Франція). У Франції немає єдиної системи військово-патріотичного виховання з підготовки населення, як в Україні. Натомість військово-патріотичні цінності втілюються через систему освіти, культури та збройних сил, що включає національну оборону, історичну пам'ять та громадянські цінності республіки. Французька система ВПВ наголошує на професіоналізмі армії, а не на обов'язковому військовому навчанні для всього населення. Отже, як бачимо, військово-патріотичне виховання у Франції реалізується через комплексну систему, що поєднує традиційну громадянську освіту, спеціальні військові навчальні заклади та нещодавно розширену програму добровільної національної військової служби (Service national universel, SNU) [19]. Обов'язкова військова служба була призупинена у 2001 році.

Отже, як висновок ВПВ з підготовки населення є комплекс освітніх програм та ініціатив спрямованих на зміцнення соціальної згуртованості, просування національних цінностей та підготовку молоді до життя в суспільстві та, за потреби, до оборони.

Порівнявши стратегії ВПВ з підготовки населення за кращими практиками провідних держав Європейського Союзу та держав - членів НАТО автор пропонує дослідити ВПВ з підготовки населення в нашій державі.

Розвиток ВПВ з підготовки громадян України доцільніше розглядати й аналізувати за певною періодизацією подій в Україні, а саме: на етапі від проголошення незалежності України з 24 серпня 1991 року до початку “гібридної” російсько – української війни, зокрема до 20 лютого 2014 року та в умовах “гібридної” російсько – української війни з 2014 року по теперішній час: за часів Анексії Криму, Антитерористичної операції (14 квітня 2014 року – 30 квітня 2018 року), Операції Об'єднаних сил (30 квітня 2018 року – 20 лютого 2022 року) та Широкомасштабного вторгнення армії російської федерації на територію суверенної України.

У період з 1991 по 2014 роки ВПВ з підготовки населення формувалося в умовах становлення незалежної держави, спираючись на національну ідентичність, але не мало системного характеру. Домінували різні підходи, від формування загальної патріотичної свідомості до ознайомлення з історією, символікою, а також знайомства з основами військової служби через освітні заклади, громадські організації та Збройні Сили. З 1991 року – з моменту здобуття Україною незалежності, не існувало єдиної державної програми, яка б комплексно охоплювала ВПВ що призводило до фрагментарності процесу.

Основний акцент ВПВ з підготовки населення робився на формуванні патріотизму через знайомство з історією, державними символами, традиціями та культурою українського народу.

В основу побудови демократичної держави та її найважливішого соціального інституту як Збройні Сили було покладено принцип ВПВ населення та особового складу української армії. Постало закономірне питання – формування образу захисника Батьківщини, а особливо серед молоді, питання української мови як державної – обов'язкове володіння нею всіма громадянами України і в усіх галузях життєдіяльності, в тому числі, і в Збройних Силах [20].

З боку держави було приділено особливу увагу щодо створення нової програми відродження у сфері розвитку ВПВ [21].

Складною у цей період була ситуація ВПВ з підготовки студентських колективів. У багатьох регіонах України серед молоді помітно зросла злочинність, зокрема у Рівненській області – на 100%, Хмельницькій – на 94%, у Київській області та Автономній Республіці Крим – на 50%. Виникла необхідність активізації патріотичного виховання, відновлення посад проректорів із виховної та гуманітарної роботи в закладах освіти всіх категорій. На думку

освітян, відсутність державної ідеології, неналежний рівень культурної роботи, навіть недостатня кількість української літератури негативно впливало на виховання молоді. У подальшому (2005–2009 рр.) розвиток ВПВ в підготовці молоді супроводжувався євроатлантичними прагненнями України. Національна політика пам'яті, яку провадили у цей час, спрямовувалася на перегляд української національної історії, у тому числі воєнної, відхід від радянських, а фактично проросійської підготовки. Зокрема проведення спільних військово-патріотичних заходів із представниками окремих країн СНД, залучення до діяльності центральних органів виконавчої влади, зокрема Міністерства оборони України, громадських та релігійних організацій, пов'язаних із російською федерацією. Їхня діяльність характеризувалася просуванням історичних наративів, спрямованих на повернення до прорадянських поглядів на історію України. При цьому навчальний час на викладання воєнно-історичних дисциплін у вищих військових навчальних закладах на цьому етапі суттєво зменшився [22].

Наступним етапом розвитку ВПВ з підготовки населення держави став період Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил. Російська федерація тимчасово захопила частину території України через зраду місцевого населення та зраду присяги українському народові особового складу військових частин, які проходили військову службу на території Автономної Республіки Крим. Загрозлива ситуація актуалізувала питання підвищення якості військової освіти та ВПВ з підготовки населення держави як базису підготовки висококваліфікованих кадрів, необхідність розроблення нових підходів до питання патріотичного виховання в умовах агресії з боку російської федерації, тотального реформування національної системи виховання молоді, її зосередження на становленні свідомих громадян-патріотів, через формування мережі ветеранських об'єднань, військово-патріотичних організацій, спортивно-патріотичних товариств [23]. Як приклад, завдання з підвищення якості освіти з ВПВ підготовки молоді було визначено в Наказі Міністерства оборони України "Про затвердження Положення про вищі військові навчальні заклади" від 27 травня.2015 року № 240 [24], при цьому виховання у курсантів, слухачів, студентів глибокого почуття патріотизму виокремлено в одне з основних завдань виховної роботи у військових вузах.

Наступним кроком державної влади стає формування фактично загальнонаціональної системи НПВ, зокрема й ВПВ, Указом Президента України було створено відповідну Робочу групу з розроблення Стратегії НПВ на період 2016 – 2020 років. Саме на підставі цього Указу Кабінетом міністрів України були визначені основні завдання центральним органам виконавчої влади, державним адміністраціям, науковим установам щодо осучаснення роботи закладів освіти, музеїв, закладів культури; проведення заходів з ВПВ дітей та молоді; налагодження взаємодії у питаннях ВПВ допризовної молоді та популяризації військової служби у Збройних Силах України [25]. Результатом цієї потужної роботи стала підготовка у 2015 році певних нормативно-правових актів національного рівня, таких як Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді та плану заходів щодо її реалізації [26], Стратегії НПВ дітей та молоді на період 2016 – 2020 років [27]. Відповідні нормативні документи концентрували увагу на ВПВ з підготовці населення як на складову НПВ, спрямовану набувати пріоритетного значення у період воєнної загрози.

Як висновок вказаного етапу розвитку ВПВ з підготовки населення України, можна відмітити, що упродовж 2014 – 2019 років нормативно-правова база з питань ВПВ набула значного, прогресивного розвитку, що зумовлювало оновлення його змісту, форм та засобів. Прийняті на цьому етапі нормативно-правові документи умовно можна згрупувати за такими напрямками: безпосередньо у змісті проведення ВПВ з підготовки населення; у сфері інформаційної безпеки, а саме – протидії негативному інформаційно – психологічному впливу на свідомість громадян України; у сфері відновлення та збереження національної історичної пам'яті, посилення ролі української національної історичної науки. Аналіз нормативно-

правових актів, що визначають діяльність певних структурних підрозділів Міністерства оборони та Генерального штабу ЗС України з питань військово-патріотичної та військово-історичної роботи, свідчить про важливість і пріоритетність організації ВПВ з підготовки населення в роботі воєнно – політичного керівництва України.

Важливим етапом ВПВ з підготовки населення України є період збройної агресії російської федерації з 24 лютого 2022 року. Період повномасштабного вторгнення зумовив підняття більш ефективного проведення ВПВ з підготовки суспільства. Зупинення російської навали в лютому 2022 року було здійснено за рахунок саме патріотизму та підготовленості громадян України. Але проблемним питанням ВПВ в підготовці населення стає масовий виїзд цивільного населення за межі держави з метою збереження власного життя та здоров'я. На підставі цієї проблеми керівництвом держави визначаються завдання з удосконалення системи патріотичного виховання на основі усвідомлення і утвердження національної ідентичності та загальнолюдських цінностей [28].

Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну організація ВПВ з підготовки населення зазнала суттєвих змін ставши пріоритетним напрямком державної політики та суспільного життя. Основна мета полягає у формуванні оборонної свідомості, підвищенні мотивації громадян до готовності та здатності захищати Вітчизну, а також становленні свідомих громадян-патріотів.

Необхідно відмітити, що Міністерство оборони України розробило та затвердило нову Концепцію військово-патріотичного виховання в системі МОУ [29] спрямовану на підвищення мотивації військовослужбовців та потенційних рекрутів. Посилено увагу до практичних аспектів, включаючи тактичну медицину, навички поводження зі зброєю, використання дронів та інших військово-прикладних видів спорту. ВПВ в підготовці населення стало наскрізним виховним процесом у системі освіти, де воно розглядається на рівні з національно-патріотичним вихованням та громадянською освітою. У закладах освіти впроваджено низку ініціатив, як для прикладу, у сфері реформування загальної середньої освіти – “Нова українська школа” – технологізація [30].

Також одним із елементів ВПВ з підготовки населення є робота Головного штабу Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри “Сокіл” (“Джура”) – громадські об'єднання та волонтерські ініціативи активно залучаються до цієї гри.

Таким чином, організація ВПВ з підготовки населення в Україні після лютого 2022 року стала більш інтенсивною, практично орієнтованою та інтегрованою в усі сфери суспільного життя з метою підготовки громадян до захисту Вітчизни та збереженню суверенітету та територіальної цілісності держави.

Підсумовуючи викладене, можна з упевненістю стверджувати що в Україні дійсно формується стійка система ВПВ з підготовки населення на державному рівні через державну програму національного спротиву, яка торкається всіх сфер життєдіяльності українського суспільства у порівнянні з провідними країнами НАТО. Україна сьогодні воює за свою українську ідентичність, даючи відсіч численному і потужному агресору – російській федерації.

Висновки

Підбиваючи підсумки проведеного дослідження слід зацентувати особливу увагу на тому, що саме ВПВ з підготовки населення, як складова НПВ, є одним із пріоритетних і чи не найважливіших напрямів діяльності Української держави та українського суспільства в умовах “гібридної” російсько-української війни 2014 – 2025 років війни за українську ідентичність, адже формування національної свідомості українського суспільства на основі національних цінностей, виховання підготовленого громадянина-патріота України з юнацьких років, здатного у майбутньому успішно будувати громадянське суспільство на демократичних принципах, набувають сьогодні, як ніколи, особливого, доленосного значення.

Перспективою подальших досліджень пріоритетності ВПВ з підготовки населення в системі підготовки громадян України до національного спротиву є вдосконалення шляхів розв'язання проблемних питань з підвищення якості ВПВ в підготовці громадян України.

Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел

1. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020 (із змінами, внесеними згідно з Указом Президента України від 06.01.2025 № 16/2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 05.12.2025).
2. Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 932. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.12.2025).
3. Бех І. Д., Канішевська Л. В., Малиношевський Р. В. Стратегія військово-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти України: реалії та орієнтовні позиції // Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2023. Т. 5, № 2. С. 1–7.
4. Зубалій М. Д., Журба К. О., Бінецький Д. О., Касіч Н. П., Кузора І. В. Військово-патріотичне виховання учнів в умовах ідейно-світоглядної конфронтації : навч.-метод. посіб. Київ : Інститут проблем виховання НАПН України, 2023. С. 8–20.
5. Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України: стратегічні напрями / за ред. І. Д. Бега, Р. В. Малиношевського. Івано-Франківськ : НАІР, 2023. 112 с.
6. Лозаренко С. С. Військово-патріотичне виховання як складова частина політики обороноздатності країни // Олімпійський та параолімпійський спорт. 2023. С. 21–25.
7. Грищенко В. В., Грищенко С. В., Ілішова О. М., Єфімов Д. В., Макогончук Н. В. Проблема національно-патріотичного виховання // Інноваційна педагогіка. 2022. Вип. 44, т. 1. С. 119–123.
8. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX (станом на 16.05.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 09.12.2025).
9. Про затвердження Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року : постанова Кабінету Міністрів України від 30.07.2024 № 864. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/864-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.12.2025).
10. Бояринцев О. Патріотичне виховання у США: досвід для України // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. 2014. № 1/2. С. 159–166. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/db01603d-2153-4817-ba85-ff28ab240a96> (дата звернення: 10.12.2025).
11. U.S. Army Junior ROTC Program Overview. 2025. URL: <https://usarmyjrotc.army.mil/army-junior-rotc-program-overview> (дата звернення: 09.12.2025).
12. ROTC Programs // Today's Military. 2025. URL: <https://www.todaysmilitary.com/education-training/rotc-programs> (дата звернення: 09.12.2025).

13. Бідний В. А., Гребенюк М. В., Грицюк В. М. Роль та місце воєнно-історичної роботи за кордоном (на прикладі США та Росії) // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2016. Т. 26. С. 94–104.
14. Army Cadet Force. Cadets Programme. 2025. URL: <https://armycadets.com/> (дата звернення: 11.12.2025).
15. Combined Cadet Force. Roles and Responsibilities. 2025. URL: <https://combinedcadetforce.org.uk/> (дата звернення: 11.12.2025).
16. Sea Cadets. Youth Development Programme. 2025. URL: <https://www.seacadets.org/> (дата звернення: 11.12.2025).
17. Royal Air Force Air Cadets. 2025. URL: <https://www.raf.mod.uk/> (дата звернення: 11.12.2025).
18. Das Konzept der Inneren Führung. Bundesministerium der Verteidigung. 2025. URL: <https://www.bmvg.de/de/themen/verteidigung/innere-fuehrung/das-konzept> (дата звернення: 11.12.2025).
19. Service National Universel (SNU). Présentation. 2025. URL: <https://www.snu.gouv.fr/> (дата звернення: 11.12.2025).
20. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 15.10.2025).
21. Про Національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2002–2005 роки : Указ Президента України від 15.11.2001 № 1092 // Урядовий кур'єр. 2001. № 216.
22. Пашкова О. О. Військово-патріотичне виховання курсантів вищих військових навчальних закладів України (1991–2019) : дис. ... канд. іст. наук : 253. Київ : Національний університет оборони України, 2022. 246 с.
23. Власюк О. С., Кононенко С. В. Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни : монографія. Київ : НІСД, 2017. 304 с.
24. Про затвердження Положення про вищі військові навчальні заклади : наказ Міністерства оборони України від 27.05.2015 № 240.
25. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року “Про Доктрину інформаційної безпеки України” : Указ Президента України від 25.02.2017 № 47 // Урядовий кур'єр. 2017. № 38.
26. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та заходів щодо її реалізації : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text> (дата звернення: 11.12.2025).
27. Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки : Указ Президента України від 13.10.2015 № 580/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2015#Text> (дата звернення: 11.12.2025).
28. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.10.2025).
29. Про затвердження Концепції військово-патріотичного виховання в системі Міністерства оборони України : наказ Міністерства оборони України від 14.08.2024 № 554.
30. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 16.10.2025).

References

1. President of Ukraine. (2020, September 14). *Strategy of national security of Ukraine* (Decree No. 392/2020, as amended by Decree No. 16/2025 of January 6, 2025). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
2. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2020, October 9). *Action plan for the implementation of the Strategy of national-patriotic education for 2020–2025* (Resolution No. 932). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>
3. Bekh, I. D., Kanishevskaya, L. V., & Malynoshchuk, R. V. (2023). Strategy of military-patriotic education of children and youth in the education system of Ukraine: Realities and guidelines. *Bulletin of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 5(2), 1–7.
4. Zubalii, M. D., Zhurba, K. O., Binetskiy, D. O., Kasich, N. P., & Kuzora, I. V. (2023). *Military-patriotic education of students under conditions of ideological and worldview confrontation*. Institute of Problems on Education of NAES of Ukraine.
5. Bekh, I. D., & Malynoshchuk, R. V. (Eds.). (2023). *Military-patriotic education of children and students in the education system of Ukraine: Strategic directions*. NAIR.
6. Lozarenko, S. S. (2023). Military-patriotic education as a component of national defense policy. *Olympic and Paralympic Sport*, 21–25.
7. Hryshchenko, V. V., Hryshchenko, S. V., Ilishova, O. M., Yefimov, D. V., & Makohonchuk, N. V. (2022). The problem of national-patriotic education. *Innovative Pedagogy*, 44(1), 119–123.
8. Verkhovna Rada of Ukraine. (2021, July 16). *On the foundations of national resistance* (Law No. 1702-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>
9. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024, July 30). *State target social program for the affirmation of Ukrainian national and civic identity until 2028* (Resolution No. 864). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/864-2024-%D0%BF#Text>
10. Boiaryntsev, O. (2014). Patriotic education in the USA: Experience for Ukraine. *Social Work in Ukraine: Theory and Practice*, 1–2, 159–166. <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/db01603d-2153-4817-ba85-ff28ab240a96>
11. U.S. Army. (2025). *Junior Reserve Officers' Training Corps (JROTC) program overview*. <https://usarmyjrotc.army.mil/army-junior-rotc-program-overview>
12. Today's Military. (2025). *Reserve Officers' Training Corps (ROTC) programs*. <https://www.todaymilitary.com/education-training/rotc-programs>
13. Bidnyi, V. A., Hrebenuk, M. V., & Hrytsiuk, V. M. (2016). The role and place of military-historical work abroad (case of the USA and Russia). *Scientific Works of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University*, 26, 94–104.
14. Army Cadet Force. (2025). *Cadets programme*. <https://armycadets.com/>
15. Combined Cadet Force. (2025). *Roles and responsibilities*. <https://combinedcadetforce.org.uk/>
16. Sea Cadets. (2025). *Youth development programme*. <https://www.seacadets.org/>
17. Royal Air Force. (2025). *RAF Air Cadets*. <https://www.raf.mod.uk/>
18. Federal Ministry of Defence (Germany). (2025). *The concept of Innere Führung*. <https://www.bmvg.de/de/themen/verteidigung/innere-fuehrung/das-konzept>
19. Service National Universel. (2025). *Presentation of the SNU programme*. <https://www.snu.gouv.fr/>
20. Verkhovna Rada of Ukraine. (2019, April 25). *On ensuring the functioning of the Ukrainian language as the state language* (Law No. 2704-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
21. President of Ukraine. (2001, November 15). *On the National program for the revival and development of Ukrainian Cossacks for 2002–2005* (Decree No. 1092). *Uriadovyi Kurier*, No. 216.

22. Pashkova, O. O. (2022). *Military-patriotic education of cadets of higher military educational institutions of Ukraine (1991–2019)* (Doctoral dissertation). National Defence University of Ukraine.
23. Vlasiuk, O. S., & Kononenko, S. V. (2017). *Kremlin aggression against Ukraine: Reflections in the context of war*. National Institute for Strategic Studies.
24. Ministry of Defence of Ukraine. (2015, May 27). *Regulations on higher military educational institutions* (Order No. 240).
25. President of Ukraine. (2017, February 25). *Doctrine of information security of Ukraine* (Decree No. 47). *Uriadovyi Kurier*, No. 38.
26. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2015, June 16). *Concept of national-patriotic education of children and youth and measures for its implementation* (Order No. 641). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text>
27. President of Ukraine. (2015, October 13). *Strategy of national-patriotic education of children and youth for 2016–2020* (Decree No. 580/2015). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2015#Text>
28. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2018, February 21). *State standard of primary education* (Resolution No. 87). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
29. Ministry of Defence of Ukraine. (2024, August 14). *Concept of military-patriotic education in the system of the Ministry of Defence of Ukraine* (Order No. 554).
30. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2016, December 14). *Concept for the implementation of state policy in reforming general secondary education “New Ukrainian School” until 2029* (Order No. 988-r). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>